

*Грекул-Ковалик Т. А.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

*Донченко О. П.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

«ПРАВО СИЛИ» ЧИ «СИЛА ПРАВА»: ДЕНИС КВІТКОВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ САМОВИЗНАЧЕНІСТЬ

Анотація. У статті досліджено державно-правові «міркування» неординарної особистості, ім'я якої сьогодні мало кому відоме, практично, зовсім невідоме, навіть, у Чернівцях – на його малій батьківщині. А між іншим, це був адвокат, публіцист, активний громадський діяч, лідер націоналістичного руху на Буковині, «апостол» української державності. Мова йде про Дениса Квітковського, який стояв у витоків становлення нашої державності, нашої національної ідентичності, демократії, свободи, справедливості та рівності. Він один із перших долучився до процесу самовизначення України першої половини ХХ ст. – періоду, коли водночас так багато було досягнуто і так багато втрачено й нереалізовано. Вивчення досвіду даного історичного етапу українського державотворення вбачається надзвичайно важливим і, навіть, повчальним для нас сьогодні в умовах російської агресії та повномасштабної війни.

Уся публіцистична спадщина Д. Квітковського з дзеркальною точністю відбиває життя та мрію українського емігранта, відданого патріота своєї Батьківщини, що прагнув розбудувати своє власне життя, не втративши своєї національної особистості. Він належав до тієї когорти мігрантів, які покинули рідну землю не для кращого життя, а, в першу чергу, через політичні переслідування. Саме тому, перед кожним з таких інтелігентів стояло питання: як не заплутатися в життєвій буденності, а залишитися вірним своїм політичним ідеалам.

Загалом, Д. Квітковський дивився на українську проблему як частину світової проблематики, й тому він цікавився всім, що могло б бути корисним для української справи. Для нього не було байдужим те, що відбувалося в Асамблеї Організації об'єднаних націй, Вашингтоні, Парижі, Лондоні й Москві. Він у лабіринті світових подій дошукувався можливостей, як вплести українське питання в загальнолюдську і світову політику. Водночас, де б не був Д. Квітковський, завжди і всім він стверджував, що немає права забувати свою Батьківщину, тому все своє подальше життя присвятив боротьбі за українську державність та її ідеали.

У кожній статті Д. Квітковського яскраво прослідковується безмежна турбота за долю цілого українського народу задля пришвидшення відродження української держави, збереження її цілісності та недоторканості. Д. Квітковський до кінця свого життя залишився вірним девізу: «Здобудеш українську державу, або згинеш у боротьбі за неї». І як боляче та сумно це б не звучало,

але ці слова зі стовідсотковою точністю відбивають реалії нашого часу.

Ключові слова: Денис Квітковський, право нації, «право сили», «сила права», українська державність, українська самовизначеність.

Постановка проблеми. Кожна держава у своїй історії має славні сторінки, на яких виховує підростаюче покоління, тому досвід становлення та розвитку незалежної України, процес виборювання українцями права на національну визначеність й ідентифікацію як ніколи актуальний сьогодні в умовах повномасштабної війни.

Дослідження життя, публіцистичної діяльності, державницьких «міркувань» борця за визнання української національності Дениса Квітковського вбачається досить актуальним і важливим для осмислення та популяризації досвіду національно-визвольних змагань українців першої половини минулого століття для розбудови і становлення української політично-свідомої нації сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувану нами історичну особистість і державотворчі процеси в Україні в першій половині ХХ ст. у своїх працях аналізували публіцисти, науковці, доктори історичних наук та ін. Основним теоретичним підґрунтям нашого дослідження стала наукова розвідка під авторством І. Семенюка та передмовою О. Добжанського «Най живе їх слава, слава Заставчечини» [9]. З-поміж 35 велетів-особистостей краю, досліджених на сторінках книги, знайдемо й відомості про Д. Квітковського, про його життєвий шлях і боротьбу за визнання українського народу. Цінне пізнавальне значення мають публікації Я. Одовічука та Н. Фещук [10; 11]. Важливе місце серед джерел нашого дослідження зайняли й інтернет-ресурси енциклопедичного характеру [2]. Про університетське навчання Д. Квітковського, а також його академічне товариське життя дізнаємося з наукових напрацювань Т. Грекул-Ковалик й І. Торончука [3–5]. Однак, комплексного дослідження сьогодні немає.

Мета роботи полягає у дослідженні державно-правових «міркувань» і патріотичного досвіду боротьби за природне право українців на національне самовизначення адвоката, публіциста та громадського діяча Дениса Квітковського.

Виклад основного матеріалу. Денис Квітковський народився 22 травня 1909 р. в селі Слобідка (сьогодні – село

Горішні Шерівці Горішньошеровецької територіальної громади Чернівецької області) у багатодітній родині православного дяка Василя та Єлисавети [9, с. 254]. Крім нього в сім'ї виховувалися старші брат Євген і сестри Ольга та Маруся, а також молодша Єлисавета.

Народну школу Д. Квітковський закінчив у Садгорі, а після продовжив навчання в україномовній Гімназії у Чернівцях (1929 р.). Вищу освіту здобув на юридичному факультеті Чернівецького університету ім. Короля Карла II (1929–1933 рр.), а в 1934 році закінчив студії докторату [3, с. 7]. Одразу після навчання розпочав практикувати спільно з чернівецьким адвокатом А. Вусиком [11].

Варто зауважити, що роки навчання Д. Квітковського на факультеті співпали з масовим посиленням руху спротиву через румунський окупаційний режим [1, с. 517], через свідому румунську денационалізацію українського народу [9, с. 255]. Остеронь він бути не зміг, тому став одним із найактивніших його учасників, адже у нього ніколи не зникало бажання забути про своє походження, зректися своєї національності, припинити боротьбу за свою Україну, за її незалежність і самоствердження.

За роки університетського навчання Д. Квітковський проявив себе активним учасником студентського життя та входив до ряду проукраїнських академічних організацій [2]. Зокрема, був членом академічного Козацтва «Чорноморе», де постійно проходилися курси з української історії (викладав проф. Т. Бриндзан). Дещо пізніше разом з іншими активними студентами заснував товариство «Залізник» [7]. Водночас, відмітимо, що незважаючи на переслідування та утиски румунського окупаційного режиму, ідеологічне студентське товариство «Залізник», засноване Д. Квітковським, було не тільки новою організаційною формою студентського товариства, але й заклало підґрунтя українському націоналістичному рухові на Буковині.

Паралельно навчанню, Д. Квітковський займався ще й журналістикою. Його статті друкувалися в українських чернівецьких періодичних виданнях і в «Студентському Шляху» у Львові. Він належав до молодшої генерації свідомих людей, вихованої після Першої світової війни під румунською окупацією, і яка не підкорилася процесу насильної румунізації, що проходила тоді на Буковині.

З січня 1934 р. на Буковині почала виходити газета «Самостійність», основоположниками якої були Л. Гузар, П. Григорович і Д. Квітковський, останній з яких був головним редактором [11]. Саме він доклав значних зусиль для висвітлення на сторінках свого видання актуальних і проблемних питань українського державотворення. З-під пера головного редактора появлялися численні проукраїнські статті під різними псевдонімами: Д. Квітка, Д. Слобідський або ж однією з букв його імені. Статті часто підлягали цензурі, як частково, так і повністю, адже їхній зміст не відповідав румунізаторській політиці уряду. В 1956 р. Д. Квітковський писав: «Самостійність» – це перший часопис на Буковині, що бачить своє основне завдання в пропагуванні ідеї української державності й своїм духовним настановленням сягає далеко поза межі маленької Буковини. ...«Самостійність» внесла в українське життя на Буковині новий дух» [1, с. 650]. Загалом, часопис виховував читацьку аудиторію на прикладах рідної історії, висвітлював найрізноманітніші питання, без яких не могла відбутися самостійна держава, а «без самостійної української держави не буде спокою в світі», стверджували редактори видання [10, с. 129].

Однак, уже в березні 1937 р. румунська влада заборонила друк газети «Самостійність». Офіційною підставою стало «засвістання» румунського гімну під час відкриття Шевченківського концерту 25 березня того ж року, зорганізованого товариством «Кобзар», і ствердження того, що це видання та її засновники мали на це вплив. Редакторів газети та студентів після цього заарештували і через місяць відбувся політичний процес над шістьма обвинуваченими, хоча їхня вина не була доказана. Серед обвинувачених був і Д. Квітковський. Його разом з однодумцями засудили від 2 до 5 років позбавлення волі. Покарання всі відбували у в'язниці в глибині Румунії [7]. Крім позбавлення волі, Д. Квітковського позбавили ще й громадянських прав, у тому числі, права бути членом адвокатської палати та займатися адвокатською діяльністю. Після відбуття покарання (грудень 1938 р.), йому вдалося поновити ці права в судовому порядку.

Наближалася знову війна, яка потрясла і Буковинський край. Прийшла нова дійсність: на зміну румунській владі розпочалася суцільна радянщина. Розуміючи і передбачаючи кроки радянської влади, у 1940 р. Д. Квітковський разом з дружиною Марією та маленьким сином Остапом покинули свій рідний край і переїхали до Бухаресту, а через рік – у Берлін [9, с. 264].

Під час Другої світової війни, в західній Європі був журналістом і редагував українські там видання. На вершині своєї діяльності в 1943 р. Д. Квітковський був арештований німцями та засуджений до позбавлення волі. Покарання відбував у в'язниці Потсдаму, неподалік Берліна. Лише після закінчення війни, вийшов на волю і продовжив займатися журналістикою, а також науково-педагогічною діяльністю у Вищій економічній школі Мюнхена на посаді доцента, викладаючи вексельне право. Недовгою була «європейська» осліпність Д. Квітковського: в 1949 р. мігрував за океан у США, де і прожив до кінця своїх днів. У міграції він важко працював на фабриці по виготовленню автомашин, щоб утримати свою родину. Хоча за освітою Д. Квітковський вже і був юристом, паралельно студіював право, адже американська система права суттєво відрізняється від європейської, і за кілька років став адвокатом (1955 р.) [2]. Крім, адвокатської діяльності продовжив займатися і публіцистикою: друкувався в українських періодичних виданнях США, Канади та Франції. І хоча фізично перебував на чужині, але думками і серцем – в Україні. Будучи дуже прив'язаним до свого рідного краю, Д. Квітковський уважав, що на чужині треба допомогти всім усвідомити те, що Буковина – це українська земля і ніхто немає права зазіхати на її територіальну цілісність та ідентичність.

Д. Квітковський помер, не дочекавшись вільної України. Сталося це у Детройті (США, штат Мічиган) 15 березня 1979 р. через хворобу серця, а чин поховання відбувся на українському цвинтарі Св. Андрія у Бавнд Бруці (штат Нью-Джерсі). Справу Д. Квітковського продовжила його дружина, яка до кінця свого життя (1994 р.) підтримувала Україну й українців.

Д. Квітковський завжди переймався питаннями незалежності України, де б він не був [9, с. 267]. Досить часто Д. Квітковського та його однодумців звинувачували у розпалюванні ненависті до жидів, москалів, поляків. Та це була відверта брехня і маніпуляції. «Ми ненавидимо нікого, ми лише любимо Україну. Ми хочемо для неї те, що належить 40-мільйонній нації, що заселює одні з найбагатших земель» [10]. Саме така національно-патріотична позиція проглядається в усіх науко-

во-публіцистичних дописах Д. Квітківського, який свої думки називав «мої міркування».

Беззаперечно цікавими та надзвичайно актуальними для українського сьогодення видаються нам думки Д. Квітківського про «найбільш диявольський і найжорстокіший експеримент в історії людства» [8]. Мова йде про створення «советського народу» й «советської людини», а якщо провести паралель у XXI ст., то сміливо можна читати «російського народу». Автор стверджує, що після завершення Другої світової війни та перемоги над гітлерівською Німеччиною, радянська влада всіма можливими засобами і методами терору, насильства, залякування й обману прагнула об'єднати найрізноманітніші етнічні групи й цілі народи на сході Європи в один — «советський народ». У цьому напрямку, як у 40-х рр. XX ст., так і сьогодні, працював і активно продовжує працювати величезний державний і провладний партійний апарат, а вся «праця» детально побудована на простудійованій психології мас, перекручуванні історичних фактів, замовчуванні правди тощо. Все, що відбувалося майже століття тому, мало на меті викоринити з душі, пам'яті й свідомості народів їх історично-національне минуле, культурно-духовні й расові особливості, їхню історичну традицію, тобто все те, що робить з народів самостійні національні одиниці. Автор статті врешті підсумовує, що в СРСР відбувався процес вбивства національної душі поодиноких народів, задля створення з них т. зв. «советського народу». А чи не таку ж ціль переслідує сьогодні росія в Україні?

Автор закликав українців не втратити своєї національної індивідуальності, а докласти всіх зусиль і «кинути в гру всю нашу національну енергію, щоб не допустити до успіху цього експерименту». Загалом, у цій боротьбі, стверджував Д. Квітківський, повинні бути однаково зацікавлені всі народи сходу Європи: фіни, естонці, литовці, поляки, чехи, словаки, серби, хорвати, болгары, угорці, румуни, українці та всі інші народи Кавказу й Азії, що опинилися під прямим пануванням СРСР, або знаходяться у сфері його впливу. А перед українцями, вважав він, стоїть історичне завдання — об'єднати їх усіх до боротьби і повести до перемоги. Пророчі слова Д. Квітківського сьогодні стають реальністю: весь світ зараз з Україною.

Ще одним завданням, яке поставив Д. Квітківський перед українським народом полягало у привертанні уваги цілого світу на незаперечний факт: якщо «москві й її прислужникам удасться перетопити народи європейського сходу з його периферіями в один моноліт — у «советський народ», — тоді ніяка сила в світі не устоїть перед наступом цього велетня на здобуття цілого світу» [8]. Передумовою ж успішної боротьби українців автор вбачав об'єднання в одне національне тіло, в один бойовий легіон, який ставить перед собою єдину мету — порятунок Батьківщини.

Незламна позиція Д. Квітківського щодо права українського народу на національно-державну визначеність проглядається і в статті «Право на самовизначення». «За яку Україну ми боремося? Самостійну, ні від кого незалежну національну державу, чи за культурну автономію української нації в рамках іншої держави? ... Але, щоб Україна добилася до такого статусу, ми і тільки ми мусимо за це боротися. Бо тільки ми можемо доказати світові, що ми є, і, що ми є ми, що ми є українці, збірна національна індивідуальність, відмінна від усіх інших подібних збірних індивідуальностей — народів. Ми і тільки ми можемо пропонувати світові нашу автентичну, правдиву, несфальшовану метрику нашого народження як нації,

доказати наше існування як дорослої уже, здібної до самостійного життя національної громади. Це тяжка, затяжна й, мабуть навіть кривава боротьба. Але без неї нам не обійтися» [12].

Великої уваги заслуговують і «міркування» Д. Квітківського про «право сили» та «силу права», «свободу нації», «національну індивідуальність» тощо.

Автор у публікації «Боротьба за українську ідею» роздумує над неминучим переходом людського співжиття від «права сили» до «сили права», адже, в житті кожного індивіда у суспільстві та суспільства загалом, упорядковуючою силою має бути лише право (закон). На думку, Д. Квітківського, «право сили» блискуче, однак фатально для себе, проповідували німці й деякі інші народи (росія у наш час), а потрібно боротися за те, щоб джерелом сили було тільки право, тобто «сила права».

Право ж повинно базуватися на ключових своїх принципах: справедливості, рівності, свободі. «Свобода — це найвище добро одиниці й збірних одиниць, якими тепер є нації. Поневолення ... — це тиранія, порушення права, тому святий обов'язок усіх — поборювати їх. Зброя, що підіймається проти насильства — свята» [6]. У такому розумінні історична боротьба українців за свою особисту й національну свободу — законна і відповідає усім засадам права. «Ми не хочемо нікого поневолювати, ми хочемо тільки досягти тієї самої свободи, якою користуються всі інші вільні народи. В нас немає ненависти до нікого, ми живемо любов'ю до свого й хочемо жити і співпрацювати з іншими народами на основі рівності прав і обов'язків. За це, і тільки за це право йде наша боротьба» [6]. І знову маємо можливість переконалися в українській національній особливості: як у минулому столітті, так і сьогодні українці прагнуть бути собою та жити у вільній державі, тому свою національну індивідуальність захищають від усяких насильницьких намірів здеформувати її чи знищити. Це і є найбільшим природним правом усіх народів. І лише той, «хто стоїть на цих засадах права й справедливості, зрозуміє нашу боротьбу, схвалить її і допоможе нам вибороти наше право, бо цим він спричиниться до затвердження в світі сили права й справедливого ладу» [6]. І нас розуміють, нас підтримують у цілому світі, бо «ідеї українського націоналізму, ... перемогли й закріпилися в українській душі не внаслідок гвалтовного накидання їх українській нації, а внаслідок вищої якості їх, внаслідок правильності їх» [6].

Загалом, вся спадщина Д. Квітківського пронизана безмежною турботою за долю цілого українського народу, збереження цілісності та недоторканості української держави. У кожній його статті яскраво прослідковується основний девіз його життя: «Здобудеш українську державу, або згинеш у боротьбі за неї». І як боляче та сумно це б не звучало, але ці слова зі стовідсотковою точністю відбивають реалії нашого часу. Д. Квітківський завжди був противником поневолення і рабства не тільки власного народу, але і всіх народів, у чому і проявлялася вся суть української визвольної боротьби і політики. І сьогодні суть боротьби українського народу залишається незмінною: українці хочуть вільної, незалежної, демократичної, правової, єдиної української держави.

Література:

1. Буковина — її минуле й сучасне / під ред. Д. Квітківського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Париж—Філадельфія—Детройт : Зелена Буковина, 1956. 965 с.

2. Герасимова Г. П. Квітковськый Денис Васильович. Енциклопедія історії України. Т. 4 : Ка-Ком. Київ : «Наукова думка», 2007. 528 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Kvitkovsky_D
3. Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875–2015 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів, 2018. 21 с.
4. Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875–2015 рр.) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Чернівці, 2018. 258 с. URL : https://old.lpnu.ua/sites/default/files/dissertation/2018/10938/dysertaciya_na_zdobuttya_naukovogo_stupenyu_kandydata_nauk_grekul-kovalyk_t.a.pdf
5. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Організаційно-правові основи створення та діяльності студентських товариств у Чернівецькому університеті (1918–1940 рр.) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 31 серпня 2012 р. С. 9–11.
6. Квітка Д. Боротьба за українську ідею. *Український бюлетень інформації*. Р. 1. Ч. 2. 1946.
7. Квітковська М. Денис Квітковський. *Час*. Чернівці. 1992, Ч. 23 (3439).
8. Кирильчук Д. Советський народ. *Український бюлетень інформації*. Ч. 1. 1946.
9. Най живе їх слава, слава Заставнеччини : іст.-біогр. нарис / Іван Семенюк ; [передм. О. В. Добрянського]. Чернівці : Друк Арт, 2020. 639 с.
10. Одовічук Я. Українська журналістика Буковини. Перерваний політ. URL : <https://zbruc.eu/node/63235>
11. Фещук Н. *Адвокат* із Чернівців, який очолив ПУН. URL : <https://zbruc.eu/node/46974>
12. ЦДАЗУ, ф. 59, оп. 1, спр. 62. Стаття Дениса Квітковського-Квітки «Право на самовизначення». 16 лютого 1969 р. арк. 43.

Hrekul-Kovalyk T., Donchenko O. «The law of force» or «the force of law»: Denys Kvitkovskiy on Ukrainian self-determination

Summary. The article examines the state-legal «reflections» of an extraordinary personality, whose name is known to few today, practically, completely unknown, even in Chernivtsi – in his small homeland. Among other things, he was a lawyer, a publicist, an active public figure, a leader of the nationalist movement in Bukovina,

an «apostle» of Ukrainian statehood. We are talking about Denys Kvitkovskiy, who stood at the origins of our statehood, our national identity, democracy, freedom, justice and equality. He was one of the first to join the process of self-determination of Ukraine in the first half of the 20th century – a period when so much was achieved and so much was lost and unrealized at the same time. Studying the experience of this historical stage of Ukrainian state-building is considered extremely important and even instructive for us today in the conditions of Russian aggression and full-scale war.

The entire journalistic legacy of D. Kvitkovskiy reflects the life and dreams of a Ukrainian emigrant, a devoted patriot of his Motherland, who sought to build his own life without losing his national identity. He belonged to that cohort of migrants who left their native land not for a better life, but primarily because of political persecution. That is why each of these intellectuals faced the question of how not to get confused in everyday life, but to remain faithful to their political ideals.

In general, D. Kvitkovskiy perceived the Ukrainian problem as a part of world problems, and therefore he was interested in everything that could be useful for the Ukrainian case. He was not indifferent to what was going on in the United Nations Assembly, Washington, Paris, London and Moscow. In the labyrinth of world events, he searched for opportunities to integrate the Ukrainian issue into universal and world politics. At the same time, no matter where D. Kvitkovskiy was, he always claimed to everyone that he had no right to forget his Motherland, therefore he dedicated his entire subsequent life to the struggle for Ukrainian statehood and its ideals.

The boundless concern for the fate of the entire Ukrainian people is vividly traced in every article of D. Kvitkovskiy in order to speed up the revival of the Ukrainian state and preserve its integrity and inviolability. D. Kvitkovskiy remained faithful to the motto: «You will win the Ukrainian state, or you will die fighting for it» until the end of his life. And no matter how painful and sad it sounds, these words reflect the realities of our time with a hundred percent accuracy.

Key words: Denys Kvitkovskiy, the law of the nation, «the right of force», «the force of law», Ukrainian statehood, Ukrainian self-determination.